

Ο Αμιλκάρε Τσιπριάνι

Οι Ιταλοί πολιτικοί πρόσφυγες ίσως έβαλαν και αυτοί το λιθαράκι τους στην εμφάνιση και ανάπτυξη των επαναστατικών ιδεών στον «ελλαδικό» χώρο. Μετά την ήττα των επαναστάσεων που συντάραξαν την Ευρώπη το 1848-1849, σημαντικός αριθμός Ιταλών, καταδιωκόμενων από την αυστριακή αστυνομία και τις κυβερνήσεις της χώρας τους, κατέφυγαν στην Κέρκυρα, στην Πάτρα και στη Σύρο. Οι πρώτοι από αυτούς εγκαταστάθηκαν στην Κέρκυρα στις αρχές του καλοκαιριού του 1848. Λίγο αργότερα, άλλοι πέρασαν στην Πάτρα.¹¹

Το γεγονός ότι οι καταδιωκόμενοι Ιταλοί πολιτικοί πρόσφυγες δεν εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα ή τον Πειραιά οφείλεται ίσως στο ότι η τότε ελληνική κυβέρνηση δέχθηκε αρκετές πιέσεις από τον Αυστριακό πρέσβη να μη τους δεχθεί. Η Αυστρία φοβόταν ότι όπου και να πήγαιναν, οι Ιταλοί πρόσφυγες θα δημιουργούσαν αναταραχές και θα προκαλούσαν εξεγέρσεις και στάσεις.¹²

Τον Σεπτέμβριο του 1849, η ελληνική κυβέρνηση απαγόρευσε στους Ιταλούς να διαμένουν στα Επτάνησα, τη Σύρο και ίσως και σε άλλες περιοχές της χώρας. Έτσι, παρέμειναν ελάχιστοι στα Επτάνησα καθώς και μια μικρή ιταλική παροικία στην Πάτρα. Ωστόσο, οι Ιταλοί πολιτικοί πρόσφυγες που παρέμεναν στην πόλη της Πάτρας από το 1871 και μετά ήταν ολιγάριθμοι. Ο κύριος όγκος των Ιταλών που εγκατέλειψε τον «ελλαδικό» χώρο εγκαταστάθηκε και συγκρότησε παροικίες στη Σμύρνη, το Κάιρο και την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, ενώ ήταν αρκετοί και εκείνοι που πήραν τον δρόμο για το Παρίσι.

Καθώς φέρεται ότι αρκετοί από τους Ιταλούς που εγκαταστάθηκαν το 1848-1849 στην Πάτρα μάλλον εμφορούνταν από αναρχοσοσιαλιστικές ιδέες, ενδέχεται ότι διέδωσαν τις ιδέες αυτές στην πόλη και τις γύρω περιοχές. Αυτό, τουλάχιστον, υποστηρίζεται από κάποιους ιστορικούς και υιοθετείται από κάποιους σημερινούς αναρχικούς. Ωστόσο, άλλοι αναφέρουν ότι η επίδραση και ο ρόλος των Ιταλών προσφύγων δεν ήταν τόσο σημαντικός στην εμφάνιση και ανάπτυξη των αναρχικών και επαναστατικών ιδεών, ιδιαίτερα στη Δυτική Πελοπόννησο, έτσι όπως αυτές εκφράστηκαν μερικές δεκαετίες αργότερα. Άλλωστε, όταν το 1876 εκδόθηκε η πρώτη αναρχική εφημερίδα Ελληνική Δημοκρατία, η ιταλική παροικία της Πάτρας ήταν ασήμαντη αριθμητικά. Σε κάθε περίπτωση, όμως, τα ιστορικά στοιχεία που υπάρχουν δεν είναι επαρκή.¹³

Ο Αμιλκάρε Τσιπριάνι

Ο πλέον ονομαστός Ιταλός αναρχοσοσιαλιστής που δραστηριοποιήθηκε και στον «ελλαδικό» χώρο είναι αναμφισβήτητα ο Αμιλκάρε Τσιπριάνι, που γεννήθηκε το 1844. Το 1862, με το ξέσπασμα της εξέγερσης εναντίον του Όθωνα, βρισκόταν στην Αθήνα, καταδιωκόμενος από την αυστριακή αστυνομία επειδή συμμετείχε με τα γαριβαλδινά σώματα στις συγκρούσεις με τα αυστριακά στρατεύματα το 1859-1860. Ο Τσιπριάνι έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στην ίδρυση μιας Δημοκρατικής Λέσχης στην Αθήνα και συμμετείχε στα γεγονότα του 1862 από την πρώτη στιγμή. Εικάζεται, μάλιστα, ότι ύψωσε με άλλους οδοφράγματα στην περιοχή της Καπνικαρέας, όπου κυμάτισε για πρώτη φορά στον «ελλαδικό» χώρο η κόκκινη σημαία. Μετά τα γεγονότα του 1862, ο Τσιπριάνι συνελήφθη και απελάθηκε. Τότε, κατέφυγε στην Αλεξάνδρεια όπου συνεργάστηκε με Ιταλούς, Εβραίους και Έλληνες αναρχικούς και σοσιαλιστές. Το 1868 πήγε στην Κρήτη και συμμετείχε στην εξέγερση εναντίον της τουρκικής εξουσίας.

Στη συνέχεια, πήγε στο Παρίσι όπου συνεργάστηκε με διάφορους αναρχικούς κύκλους καθώς και με μια αναρχική ομάδα που αποτελείτο κυρίως από Έλληνες, η σημαντικότερη φυσιογνωμία της οποίας ήταν ο Παναγιώτης (Παύλος) Αργυριάδης. Στο Παρίσι, κατά τη διάρκεια του γαλλο-πρωσικού πολέμου του 1870, ο Τσιπριάνι πολέμησε για την άμυνα του Παρισιού, ενώ το 1871 ήταν ένας από τους πρωτεργάτες της Παρισινής Κομμούνας. Συνελήφθη για μια ακόμα φορά, καταδικάστηκε σε θάνατο, αλλά ξέσπασαν διαδηλώσεις συμπαραστάσης και το 1879 απελευθερώθηκε με χάρη. Το 1881 πήγε στην Ιταλία για να πάρει μέρος στο Διεθνές Αναρχικό Συνέδριο της Ρώμης, όπου συνελήφθη και πάλι και καταδικάστηκε σε 10 χρόνια καταναγκαστικά έργα. Ωστόσο, στις εκλογές που διεξάγονταν την ίδια ακριβώς περίοδο, ο λαός τον εξέλεξε βουλευτή των περιοχών Ραβέννα και Φόρλι, αλλά η εκλογή του ακυρώθηκε. Τότε ξέσπασαν νέες διαδηλώσεις και στις επαναληπτικές εκλογές επανεκλέχθηκε, αναγκάζοντας το ιταλικό Κράτος να τον απελευθερώσει.¹⁴ Με την επιστροφή του στο Παρίσι, γνωρίστηκε με τον -τότε αναρχοσοσιαλιστή- Σταύρο Καλλέργη, ο οποίος ήταν προσκαλεσμένος του Παναγιώτη Αργυριάδη. Το 1897, βρέθηκε ξανά στην Ελλάδα,

παίρνοντας μέρος ως εθελοντής στον ελληνοτουρκικό πόλεμο με μια ομάδα Ιταλών αναρχικών. Μάλιστα, ο ίδιος τραυματίστηκε σε μια μάχη λίγο έξω από τον Δομοκό.¹⁵

Αξίζει να σημειώσουμε ότι όσοι αναρχικοί επαναστάτες -κυρίως Ιταλοί- πολέμησαν ως εθελοντές στο Δομοκό και πιο πριν στην Κρήτη, το έκαναν επειδή πίστευαν ότι εκεί επικρατούσε λαϊκός ξεσηκωμός για απελευθέρωση από τους όποιους δυνάστες.¹⁶

Ο Αμιλκάρε Τσιπριάνι επέστρεψε στην Αθήνα και έδωσε μια συνέντευξη εξυμνώντας τον αγώνα του λαού της Κρήτης, ο οποίος θρηνούσε τα θύματα μιας ακόμα εξέγερσης εναντίον της τουρκικής εξουσίας, τριάντα χρόνια μετά από αυτήν στην οποία συμμετείχε ο ίδιος.¹⁷

Ο Τσιπριάνι επέστρεψε στην Ιταλία όπου πέθανε το 1918. Παρέμεινε φίλος των αγώνων του ελληνικού λαού μέχρι τον θάνατό του, και αυτό αποδεικνύεται από το ακόλουθο άρθρο του με θέμα τον Νεοκλή Καζάζη,¹⁸ ο οποίος αρχικά εμφορείτο από κάποιες αντικοινοβουλευτικές απόψεις:

ΠΩΣ ΘΑ ΑΝΑΖΗΣΗ Η ΕΛΛΑΣ

Σοβαρόν άρθρον του φιλέλληνος Αμίλκα Κυπριάνι για τον Νεοκλή Καζάζη.

Η Ελλάς και ο Σοσιαλισμός.

Ποιος δεν θυμάται το μεγάτιμο παιδί της Ιταλίας τον Κυπριάνη, τον αγωνισθέντα και χύσαντα το αίμα του υπέρ της Ελλάδος, κατά τον τελευταίον κοροϊδο-Ελληνο-Τουρκικόν πόλεμον. Ε! Ο φιλέλλην Κυπριάνης επ' ευκαιρία της παραμονής του Καζάζη εν Παρισίοις εδημοσίευσεν σπουδαίον άρθρον εις την Σοσιαλιστικήν εφημερίδα "η Μικρά Δημοκρατία" διά του οποίου εξυμνεί το έργον του Καζάζη τον οποίον αποκαλεί απόστολον, αποδεικνύει ότι δεν πρέπει να περιμένομεν τίποτε από τας αδηφάγους και βαρβάρους Δυνάμεις τας οποίας επικαλείται ο Καζάζης και αι οποίαι συμπαθούν περισσότερον προς τους βαρβάρους βουλγάρους, οι οποίοι ξέρουν και κάνουν της δουλιές των, ή προς τους πεπολιτισμένους Έλληνας και αι οποίαι ένα σκοπόν έχουν "τον κατακερματισμόν της Τουρκίας μέχρις οστέων και την διανομήν των μικρών Εθνών".

Κατόπιν δε γράφει:

Είναι πολύ λυπηρόν ότι ο χρηστός αυτός Καζάζης δεν εγένετο Απόστολος των νέων ιδεών του Σοσιαλισμού, το οποίον θα ήγειρε την Ελλάδα εις το ύψος της αρχαίας, η οποία υπήρξε ο μεγάλος διδάσκαλος και η εκπολιτίστρια του αρχαίου κόσμου. Ο Σοσιαλισμός, ο οποίος εις όλα τα έθνη θριαμβεύει (και εις αυτήν την Βουλγαρίαν ήτις διά του Σοσιαλισμού εκραταιώθη) δεν υφίσταται οργανωμένος εις την Ελλάδα ένεκα του οποίου η Ελλάς θεωρείται υφ' όλης της Ευρώπης ως έθνος στάσιμον και αποκρυσταλλωμένον, το οποίον προσπαθεί να ζήση διά του ενδόξου παρελθόντος του,

το οποίον δεν αρκεί πλέον. – Κανείς δεν μπορεί να αντείπη ότι ο Σοσιαλισμός είναι όστις με τας ηρωικάς του επαναστάσεις, με τον τύπον του, με τας αναρριθμήτους Συνελεύσεις του, με την αντίδρασιν, την σταθεράν και επίμονον, εισεχώρησε εις όλα τα Κοινοβούλια και τας άλλας δημοσίας αρχάς, ώθησε και ωθεί τας Κυβερνήσεις να αναγνωρίσωσι ότι υπάρχει κοινωνικόν ζήτημα, και να εφαρμόσωσι μέρος του προγράμματος του Σοσιαλισμού.

Ο Σοσιαλισμός είναι εκείνος ο οποίος κατώρθωσε να εξατμισθή κάπως το μίσος το οποίον αι Κυβερνήσεις είχαν σπείρει μεταξύ των λαών, και ο οποίος αδελφοποίησε όλους τους εργατικούς.

Εις την προσέγγισιν αυτήν των λαών, εις τον σύνδεσμον αυτόν όλων των εργατικών, η Ελλάς λάμπει διά της απουσίας της.

Είναι λοιπόν ολιγώτερον πολιτισμένη από την Ιαπωνίαν:

Πρέπει λοιπόν κάθε πεπαιδευμένος Έλλην να αρχίση να διαδίδη την μεγάλην αυτήν εκπολιτιστικήν και χειράφետον ιδέαν του Σοσιαλισμού, ιδέαν της ελευθερίας, μεταξύ των ατόμων της αδελφότητος, της κοινωνικής ισότητος και της ευπραγίας.

Δεν πρέπει η Ελλάς να μείνη επί πλέον έξω της μεγάλης ταύτης κινήσεως των κοινωνικών αξιώσεων και της κοινωνικής μεταμορφώσεως. Ακριβώς διότι η Ελλάς έχει ένδοξον παρελθόν, οφείλη να είναι άξια του παρελθόντος της, και να έχη παρόν σύμφωνον προς το παρελθόν.

Ας παύσωσι οι Έλληνες να αγωνίζονται διά τους υπουργούς και βουλευτάς και να κύπτωσι σαν Είλωτες προ της Μοναρχίας, πράγμα το οποίον αποτελεί εντροπήν δια την Ελλάδα την κοιτίδα της Δημοκρατικής ιδέας, δια την μεγάλην ταύτην εστίαν της Ελευθερίας, της προόδου, του πολιτισμού, η οποία υπήρξεν ο πρώτος φωτοβόλος φάρος, τον οποίον η ανθρωπίνη διάννοια έστησε εις το μέσον του βαθέος σκότους της βαρβαρότητος η οποία την περιέβαλε.

Σήμερον έθνος εις το οποίον ο Σοσιαλισμός δεν υφίσταται είναι έθνος νεκρών. Πρέπει να ζήση τις και δια να ζήση αξιοπρεπώς και ως άνθρωπος πρέπει να αγωνίζεται ουχί δια τον “Ελληνισμόν” αλλά δια τον Σοσιαλισμόν. Το πρώτον θα ενισχύση την Μοναρχίαν ενώ ο Σοσιαλισμός θα δοξάση την Ελλάδα, θα ανυψώση και χειραφετήση τον λαόν.

Φίλε μου Καζάζη, εκλέξατε: ή μετά του Βασιλέως ή μετά του Λαού. Μετ’ εκείνου θα έχετε θέσεις, πλούτη, μετά του λαού, πικρίας, διωγμούς, πενίαν, αλλ’ ανταμοιβήν την δόξαν, την αθανασίαν, ότι υπήρξατε ο πρώτος Έλλην Σοσιαλιστής εν Ελλάδι.

Αμίλκας Κυπριάνι 19

Ο Εμμανουήλ Δαούδογλου

Αναφέρθηκε προηγουμένως το όνομα του Εμμανουήλ Δαούδογλου. Σύμφωνα με ιστορικούς, ο Δαούδογλου γεννήθηκε στη Σμύρνη και ήταν έμπορος στο επάγγελμα. Ίσως γνώρισε τις αναρχικές ιδέες από Ιταλούς πολιτικούς πρόσφυγες. Στο Παρίσι συνεργάστηκε με τον Αμιλκάρε Τσιπριάνι και με τον Π. Αργυριάδη. Εκεί οργάνωσαν μια ομάδα Ευρωπαίων αναρχικών και σοσιαλιστών εθελοντών που συμμετείχε στην αντιοθωνική εξέγερση της Αθήνας το 1862, από τα μέλη της οποίας γνωρίζουμε ονομαστικά μόνο τον Τσιπριάνι.

Μετά την εξέγερση του 1862 (σύμφωνα με κάποιες εκδοχές), ο Εμμανουήλ Δαούδογλου, μαζί με τον Πλωτίνο Ροδοκανάκη, προσπάθησαν να συγκροτήσουν μια αναρχική ομάδα στην Αθήνα, αλλά το εγχείρημα απέτυχε. Η εκδοχή αυτή ενδέχεται να μην ευσταθεί, μιας και ο Ροδοκανάκης την ίδια περίοδο φέρεται ότι είχε ήδη εγκατασταθεί στο Μεξικό. Πάντως, στο διάστημα 1864-1867, ο Δαούδογλου φέρεται εγκατεστημένος στη Νάπολι, όπου εντάχθηκε στο εκεί τμήμα της Διεθνούς Ένωσης Εργαζομένων (Α΄ Διεθνή), τμήμα που όπως γνωρίζουμε είχε άμεση επαφή με τον Μιχαήλ Μπακούνιν, ο οποίος εγκαταστάθηκε εκεί το 1865. Στο διάστημα αυτό, ο Δαούδογλου γνώρισε τη Μαρία Πανταζή, μέχρι τότε ιερόδουλο στο επάγγελμα, η οποία πήρε και το επώνυμό του και έζησαν μαζί μέχρι τον θάνατό του. Επέστρεψαν στην Αθήνα το 1867 και επιχείρησαν εκ νέου να συγκροτήσουν μια αναρχική ομάδα, χωρίς και πάλι να τα καταφέρουν. Ο Δαούδογλου πέθανε το 1870, κατά τη διάρκεια ενός καυγά στη Δημοκρατική Λέσχη (οργάνωση από τους ιδρυτές της οποίας ήταν ο Ιταλός αναρχικός Αμιλκάρε Τσιπριάνι).

Μετέπειτα, η Μαρία Δαούδογλου φέρεται ότι εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, όπου έγινε μέλος μιας ένοπλης αναρχικής ομάδας και συμμετείχε ενεργά στα γεγονότα της Παρισινής Κομμούνας. Μετά την ήττα, η Μαρία Δαούδογλου συνελήφθη και εκτελέστηκε από τους Βερσαλλιέρους.

Ωστόσο, πρόσφατες έρευνες φαίνεται να καταλήγουν στα αντίθετα ακριβώς αποτελέσματα όσον αφορά την ύπαρξη και δράση του ζεύγους Δαούδογλου. Σε δύο από τα τρία σχετικά λήμματα, ο Γιάννης Φούντας 20 τοποθετείται ως ακολούθως:

Δαούδογλους, Εμμανουήλ (ψευδ.) Ένα από τα πολλά ψευδώνυμα (Εκάεργος, Έκεντρος Κομήτης κ.ά.) που χρησιμοποιούσε κατά κόρον ο Πλάτων Δρακούλης, όχι τόσο για συνωμοτικούς λόγους, αλλά για να υπογράψει πέραν των πολιτικών άρθρων και τη λογοτεχνική και στιχουργική παραγωγή του. Ως Εμμανουήλ Δαούδογλους υπέγραφε το 1890 κάποια από τα άρθρα του στο Σοσιαλιστή του Σταύρου Καλλέργη.

Δαούδογλους, Εμμανουήλ (λογ.) Φανταστικό πρόσωπο, ο ήρωας μιας πολιτικοθρησκευτικής παραβολής και... alter ego του Πλάτωνα Δρακούλη. Σύμφωνα με την αφήγηση του Δρακούλη στο περιοδικό Έρευνα (τόμ. ε΄, τ. 6, σ. 93-96, 1910), που

αναδημοσιεύτηκε στην εβδομαδιαία εφημερίδα Έρευνα σε συνέχειες την επόμενη χρονιά (10.4.1911, φ. 13, σ. 3· 17.4.1911, φ. 14, σ. 3· 24.4.1911, φ. 15, σ. 3 & 1.5.1911, φ. 16, σ. 7), ο Εμμανουήλ Δαούδογλου, γιος ξυλουργού, γεννήθηκε σε ένα χωριό της Σμύρνης, εγκατέλειψε τον τόπο του μετά από τη ρήξη του με τον τοπικό επίσκοπο και μετοίκησε στην Αθήνα. Εργάστηκε με τον καρδιακό του φίλο Ιωάννη σε ξυλουργείο, ίδρυσε στη Νεάπολη ένα νυχτερινό σχολείο για να διδάξει τις χριστιανοκοινωνιστικές του ιδέες, αρρώστησε και γιατρεύτηκε χάρη στις φροντίδες της Μαρίας Πανταζή, μιας γυναίκας «ελευθερίων ηθών». Αλληλογραφούσε με τους ηγέτες της Διεθνούς στο Λονδίνο και έλαβε μέρος στην Κομμούνα των Παρισίων μαζί με το φίλο του και τη Μαρία Πανταζή, η οποία εκτελούσε χρέη νοσοκόμας. Μετά την εκτέλεσή της και απογοητευμένος από τα έκτροπα των κομμουνάρων επέστρεψε στην Αθήνα, συνέχισε να περιοδεύει και να κηρύττει, για να λιντσαριστεί τελικά στα εγκαίνια ενός πατριωτικού συλλόγου με την επωνυμία “Ρήγας Φεραίος”, όπου κατόπιν πρόσκλησης παρευρισκόταν ως ομιλητής. Η παραβολή αυτή, που εξυπηρετούσε τις τότε θεωρητικές και πολιτικές αναζητήσεις του (και θεοσοφιστή) Πλάτωνα Δρακούλη, φαίνεται πως αντιμετωπίστηκε στον καιρό της δημοσίευσής της (1910-11) όπως της άρμοζε, ως μια διδακτική ιστορία. Έμελλε όμως μισοδιαβασμένη να παρασύρει τους ιστορικούς του ελληνικού κοινωνικού κινήματος, αρχής γενομένης από τον Κωστή Μοσκόφ, σε διάφορες υποθέσεις που έδωσαν τελικά πραγματική υπόσταση στους δύο κατά τα φαινόμενα λογοτεχνικούς ήρωες του Δρακούλη, τον Εμμανουήλ Δαούδογλου και την υποτιθέμενη σύζυγό του Μαρία Πανταζή. Έτσι, σύμφωνα με τη νέα ευφάνταστη αφήγηση που πέρασε παραλλαγμένη κατά το δοκούν στην εγχώρια και διεθνή βιβλιογραφία και στην μπλογκόσφαιρα: “ο Εμμανουήλ Δαούδογλου, Σμυρνιός έμπορος”, υπήρξε σαινσιμονιστής, “συνεχιστής του έργου του Π. Σοφιανόπουλου” και “ο οργανωτής, μαζί με τον Ιταλό σοσιαλιστή Amilcare Cipriani, μιας ομάδας Ευρωπαίων πολιτικών προσφύγων που παίρνει μέρος στην εξέγερση του 1862, σηκώνοντας δικό της οδόφραγμα μάλιστα στην γύρω από την Καπνικαρέα περιοχή”. Ο Δαούδογλος “αργότερα θα γίνει μέλος της 1ης Διεθνούς - μπαίνει στους κύκλους της στην Νάπολη, όπου διαμένει τα έτη 1864-1867”, θα δημιουργήσει έναν κύκλο “περιορισμένης διάρκειας” και θα σκοτωθεί “σε μια ρήξη μες στην Δημοκρατική Λέσχη, που έχει συγκροτήσει στην πρωτεύουσα”, ενώ “η γυναίκα του Μαρία φαίνεται να είναι η μόνη Ελληνίδα που παίρνει μέρος στην Κομμούνα του Παρισιού και εκτελείται από τους Βερσαλλιέρους” (Μοσκόφ, Κ., Εισαγωγικά στην Ιστορία του Κινήματος της Εργατικής Τάξης, σ. 152). Ο Δαούδογλος, λοιπόν, από ξυλουργός θα μετατραπεί σε έμπορο, η Νεάπολη των Εξαρχείων θα γίνει Νάπολη της Ιταλίας, ο ειρηνικός χριστιανοκοινωνιστής θα μεταβληθεί σε σαινσιμονιστή και βίαιο επαναστάτη, ο αντιδραστικός σύλλογος “Ρήγας Φεραίος” σε “Δημοκρατική Λέσχη” και η παραστρατημένη Μαρία Πανταζή σε αποκατεστημένη σύζυγο. Την ιστορία του Εμμανουήλ Δαούδογλου και της Μαρίας Πανταζή ο Μοσκόφ την παραθέτει μεν με επιφύλαξη, αλλά εντελώς αλλοιωμένη και ατεκμηρίωτη και χωρίς να δημοσιοποιήσει ούτε γραμμή του επίδικου κειμένου,

παραπέμποντας σε ένα ανύπαρκτο φύλλο της εφημερίδας Έρευνα (13.4.1911, φ. 55, σ. 9). Το λάθος θα διανθιστεί αργότερα από μεταγενέστερους ιστορικούς με... νέα συγκλονιστικά στοιχεία. Το φανταστικό σκηνικό της δραστηριότητας του Δαούδογλου θα μείνει ως έχει, αλλά αυτός θα αναβαθμιστεί σε αναρχικό και νέα σημαίνοντα πρόσωπα, όπως ο Πλωτίνος Ροδοκανάκης, ο Μικέλης Άβλιχος μέχρι και ο Μιχαήλ Μπακούνιν, θα υπονοηθεί πως κόσμησαν με την παρουσία τους τον ταπεινό του κύκλο. Η επίσης ανύπαρκτη Μαρία Πανταζή -που σύμφωνα με την παραβολή του Δρακούλη εκτελέστηκε το 1871 και την έθαψε στο Παρίσι ο (πεθαμένος το 1870 κατά τον Μοσκόφ) Δαούδογλος- θα προαχθεί από νοσοκόμα σε πετρολού και θα τιμηθεί το 2011 στα 140 χρόνια από την ανακήρυξη της Κομμούνας από οργάνωση της αριστεράς (Μέτωπο Αλληλεγγύης και Ανατροπής) ως η μόνη ίσως Ελληνίδα που “συμμετείχε στην Α΄ Διεθνή και στο αναρχικό κίνημα, η μόνη ελληνίδα που έδωσε τη ζωή της στην μεγάλη μάχη της Κομμούνας” και “από την κόλαση των πορνείων της Νάπολης βρέθηκε στα ουράνια της ουτοπίας των παρισινών κομμουνάρων” .

Ο Γκουστάβ Φλουράνς

Ένας άλλος διεθνιστής που δραστηριοποιήθηκε στον «ελλαδικό» χώρο ήταν ο Γάλλος Γκουστάβ Φλουράνς (Gustave Flourens). Γεννήθηκε το 1838 και υπήρξε καθηγητής πανεπιστημίου και συγγραφέας των έργων «Ιστορία του ανθρώπου», «Επιστήμη του ανθρώπου» και άλλων. Οπαδός των ιδεών του Αύγουστου Μπλανκί (Louis Auguste Blanqui), καταδιώχθηκε για τις ιδέες και τη δράση του από το γαλλικό Κράτος. Κατέφυγε ως εθελοντής στην Κρήτη το 1866, με ένα σώμα Γάλλων και Ιταλών πολιτικών προσφύγων, όπου και παρέμεινε μέχρι το 1869.²¹

Έπειτα, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και ήταν ένας από τους πρωτεργάτες των επεισοδίων εναντίον του Γεωργίου Α' και του Γάλλου πρέσβη. Σε μια συγκέντρωση τον Μάρτιο του 1866, που είχαν οργανώσει οι φοιτητές στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου και στην οποία ήταν ο βασικός ομιλητής, ο Γκουστάβ Φλουράνς συνελήφθη, αλλά απελευθερώθηκε και επέστρεψε στην Κρήτη. Από εκεί, με τηλεγράφημά του προς τον Γάλλο πρόεδρο Adolphe Thiers, ζητούσε την προάσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του κρητικού λαού. Η Εθνοσυνέλευση της Κρήτης τον ανακήρυξε επίτιμο δημότη, ενώ το καλοκαίρι του 1868 εκλέχθηκε πληρεξούσιος του νησιού. Με την ιδιότητά του αυτή, μετέβη στην Αθήνα για να συνομιλήσει με το βασιλιά Γεώργιο, ο οποίος, όμως, δεν τον δέχθηκε και ο Γκουστάβ Φλουράνς συνελήφθη αμέσως.

Κατά μία εκδοχή -που δεν γνωρίζουμε εάν ευσταθεί-, όταν απελευθερώθηκε γνωρίστηκε με τον Εμμανουήλ Δαούδογλου. Παράλληλα, εξέδωσε και μια γαλλόφωνη εφημερίδα, την Ανεξαρτησία, όπου κατήγγειλε την επίσημη πολιτική της Γαλλίας στο Κρητικό Ζήτημα. Τότε ο Γάλλος πρέσβης ζήτησε την άμεση απέλασή του, αλλά ξέσπασαν διαδηλώσεις συμπαραστάσης και ένας από τους επώνυμους που του συμπαραστάθηκαν ενεργά ήταν ο Επτανήσιος ριζοσπάστης βουλευτής, Ρόκκος Χοϊδός. Όμως, η απέλασή του πραγματοποιήθηκε τελικά, με αιτιολογία ότι πήγαινε τις νύχτες έξω από τη γαλλική πρεσβεία στην Αθήνα και τραγουδούσε επαναστατικούς ύμνους (!).

Τότε κατέφυγε στην Κωνσταντινούπολη, όπου εξέδωσε τη γαλλόφωνη εφημερίδα Ο Αστήρ της Ανατολής. Το 1871 επέστρεψε στη Γαλλία, όπου πήρε μέρος στην Παρισινή Κομμούνα ως μέλος της Επαναστατικής Επιτροπής και σκοτώθηκε σε μια μάχη στις Βερσαλλίες.

Σημειώσεις

11. Υπολογίζεται ότι, αρχικά, στα Επτάνησα και τη Δυτική Πελοπόννησο πέρασαν συνολικά περίπου 1.000 Ιταλοί, αλλά τα αμέσως επόμενα χρόνια συγκροτήθηκε μια ιταλική παροικία αποτελούμενη από 5.000 περίπου άτομα.

12. Σύμφωνα με κάποιες ανεξακρίβωτες εκδοχές, στην εξέγερση των χωρικών στη Σκάλα της Κεφαλονιάς το 1849 πήραν μέρος και Ιταλοί.

13. Να σημειωθεί ότι, σχεδόν ταυτόχρονα με τους Ιταλούς, σε περιοχές του «ελλαδικού» χώρου κατέφυγαν και μερικοί Πολωνοί πολιτικοί πρόσφυγες, οι περισσότεροι από τους οποίους, πριν αποχωρήσουν, χρησιμοποιήθηκαν από το ελληνικό Κράτος ως εργάτες στις κατασκευές δρόμων και σιδηροδρομικών γραμμών

14. Εκείνη την εποχή, σε τέτοιες περιπτώσεις δίωξης αγωνιστών, όταν διεξάγονταν εκλογές, οι αγωνιστές αυτοί εκλέγονταν από τον λαό βουλευτές και σε περίπτωση

εκλογής τους απαλλάσσονταν από κάθε κατηγορία και απελευθερώνονταν. Το ίδιο ίσχυσε και εδώ για τον Αμιλκάρε Τσιπριάνι.

15. Στη μάχη του Δομοκού, εκτός από τον Τσιπριάνι, άλλοι σύντροφοί του που συμμετείχαν στην ομάδα αυτή και τα ονόματα των οποίων έχουν γίνει γνωστά, ήταν οι Νικόλα Μπαρμπάτο (Nicola Barbato), Ριτσιότι Γαριβάλδη (Ricciotti Garibaldi - γιος του πασίγνωστου Γαριβάλδη), Αντόνιο Φράττι (Antonio Fratti), Φερρούτσιο Τολομέι (Ferruccio Tolomei) και Τσιουζέππε Εβανγκελίστι (Giuseppe Evangelisti).

16. Τον Αύγουστο του 1912, και αφού είχε προηγηθεί η εκταφή στην περιοχή Βόνιτσας-Ζαβέρδας, έγινε στην Πάτρα επίσημη τελετή παράδοσης των οστών του Φιλίππο Τρόγια (Filippo Troja) από την τότε ελληνική κυβέρνηση σε ιταλική κυβερνητική αντιπροσωπία. Ο Filippo Troja συμμετείχε στο σώμα των γαριβαλδινών εθελοντών και σκοτώθηκε στις 10 Μαΐου 1897 στη μάχη του Γρίμποβου Άρτας. Στον τάφο του, στο κεντρικό νεκροταφείο επιφανών ανδρών στη Ρώμη, ο Τσιπριάνι έχει αφιερώσει την επιγραφή «Είχε ψυχή και θάρρος», ενώ η επιγραφή των γαριβαλδινών γράφει: «Έπεσε για τα ιδανικά της ανθρωπότητας, φορώντας τους κόκκινους χιτώνες».

17. Στην εξέγερση της Κρήτης το 1897, πήρε μέρος και ένα σώμα Ιταλών αναρχικών και σοσιαλιστών, με επικεφαλής τον Μπερτέτι, καθώς και αρκετοί σοσιαλιστές από το σώμα των γαριβαλδινών.

18. Ο πανεπιστημιακός και νομικός Νεοκλής Καζάζης (1849-1936) υπηρέτησε μέσω του συγγραφικού έργου και της δράσης του την ιδεολογία της Μεγάλης Ιδέας. Παράλληλα, μέσω της αρθρογραφίας του εκφράζει στοιχεία αντικοινοβουλευτισμού, ενώ το 1915 ήρθε σε ρήξη με την βενιζελική παράταξη λόγω της αντίθεσής του με τον Ελευθέριο Βενιζέλο σε ό,τι αφορούσε τη στάση του τελευταίου απέναντι στο θεσμό της βασιλείας, κάτι το οποίο είχε επιπτώσεις και στην ίδια την εταιρεία που ανέστειλε τη λειτουργία της έως το 1923. Μετά το 1923, ανέπτυξε θέσεις εναντίον του κομμουνισμού, εκτιμώντας ότι η συγκεκριμένη ιδεολογία και οι διάφορες αναφορές περί Βαλκανικής Ομοσπονδίας έθεταν σε κίνδυνο τα εθνικά επιτεύγματα των προηγούμενων χρόνων.

19. Δημοσιεύτηκε στο τεύχος 2 (31 Δεκέμβρη 1907) της εφημερίδας του Βόλου Ο Εργάτης, σελ. 2. Εδώ διατηρήθηκε η ορθογραφία και το συντακτικό της εφημερίδας, αλλά όχι το πολυτονικό σύστημα.

20. Γιάννης Φούντας, «Αναρχικό Λεξικό, Εγκυκλοπαιδικό Ιστορικό», Α' Τόμος Α-Μ, Εκδόσεις των Συναδέλφων, Αθήνα 2014, σελ 211-212.

21. Στην Κρήτη πολέμησε και ένα σώμα 100 περίπου εθελοντών από την Πάτρα, με επικεφαλής τον Δήμο Σκαλτσογιάννη.

Συνεχίζεται

*Από το Πρώτο Κεφάλαιο με τίτλο "Οραματιστές και επαναστάτες" του βιβλίου "Ο Ήλιος της Αναρχίας ανέτειλε - Για μια ιστορία του αναρχικού κινήματος του 'ελλαδικού' χώρου", εκδόσεις Κουρσάλ, Ιούνης 2017.